

Особливості проведення судових економічних експертиз у провадженнях щодо завищення вартості закупівель

Тетяна Олексієнко

судова експертка, Полтавський НДЕКЦ МВС України, м. Полтава, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9100-3612>, e-mail: toleksienko262@gmail.com

Узагальнено експертну практику у провадженнях щодо здійснення закупівель та підвищення цін на них. Зазначено порядок дослідження розрахунку розміру збитків у провадженнях щодо публічних закупівель.

Ключові слова: *судова економічна експертиза; публічні закупівлі; збитки.*

Peculiarities of Conducting Forensic Economic Examinations in Proceedings on Procurement Overpricing

Tetiana Oleksiienko

The paper summarizes forensic expert practice in proceedings on procurement of goods and increase in their prices. The procedure for studying calculation of damages in public procurement proceedings is indicated.

Keywords: *forensic economic examination; public procurement; damages.*

В умовах повномасштабної російської збройної агресії особливої актуальності набули економічні дослідження у сфері публічних закупівель. Значну частину призначених експертиз становлять провадження (на думку правоохоронців) щодо завищення вартості здійснених закупівель порівняно з ринковою вартістю й початковими умовами договору. Проблемним питанням судової економічної експертизи є призначення та проведення її за результатами перевірок органами контролю, висновки яких ґрунтуються на правовому оцінюванні категорії «збитки». У даному контексті слід розглянути певні ускладнення, що можуть виникнути у застосуванні абз. 7.1 Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності (далі — *Методика*) (КНДІСЕ, 2020, реєстраційний код 11.0.57) [1].

Висновки Державної аудиторської служби України (далі — ДАСУ) щодо результатів

перевірки процедури державних закупівель здебільшого ґрунтуються на понятті «збитки». Визначення розміру збитків в актах перевірки ДАСУ часто здійснюють на підставі законності, правового оцінювання дій службових осіб бюджетної установи, а також самостійного визнання договорів, додаткових угод незаконними. Розрахунок розміру збитків за результатами публічних закупівель проводять, ґрунтуючись на оцінюванні неправомірного, на думку аудиторів, укладання додаткових угод із метою збільшення ціни договору за відсутності правомірного підтвердження коливання ціни такого товару на ринку.

Органом державного фінансового контролю визнається неправомірне збільшення ціни договору внаслідок відсутності належного документального підтвердження коливання ціни такого товару на ринку та, як наслідок, перевищення можливого допустимого 10 %-го розміру збільшення ціни за одиницю товару (п. 2 ч. 5 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» [2]). Оскільки, за висновками ДАСУ, підвищення ціни є неправомірним, то додаткові угоди, за якими підтверджена зміна ціни договору,

органом державного контролю самостійно визнаються недійсними. Отже, висновки акта перевірки ґрунтуються на юридичному трактуванні поняття збитки та оцінці правомірності дій посадових осіб щодо укладення таких правочинів.

Процесуальним законодавством України передбачено пряму заборону ставити запитання експертові, що виходять за межі його спеціальних знань. Крім того, у кримінальному провадженні не допускається проведення експертизи з питань права (ч. 1 ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК) [3]).

Часто правоохоронним органом (прокуратурою) на підставі висновків акта перевірки порушується кримінальне провадження та матеріали перевірки направляються до органів Національної поліції за відсутності судового рішення щодо визнання правочину недійсним. У подальшому слідчим у порядку ст. 242 КПК [3] зазвичай для доказування розміру збитків призначається судова економічна експертиза.

Зазначимо, що власне документальне оформлення господарських операцій та відображення їх у бухгалтерському обліку з дотриманням вимог законодавства не є підставою для виникнення збитків. Тобто, збитки як безповоротна втрата активів утворюються шляхом здійснення господарських операцій, а не їх документального оформлення.

Слід наголосити, що згідно зі ст. 204 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) [4] презумпція правомірності правочину передбачає правомірність останнього, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним. Ураховуючи зазначене, дослідження розрахунку розміру збитків за результатами перевірок ДАСУ щодо здійснених публічних закупівель часто ґрунтується на правовій оцінці правочинів, визнання їх недійсними, установлення причиново-наслідкового зв'язку між діями посадових осіб та результатом укладання додаткових угод, що не належить до спеціальних знань

судових експертів та завдань судової економічної експертизи.

Окрім питання юридичного трактування та оцінювання збитків у контексті висновків акта перевірки органів державного фінансового контролю проблемним аспектом є призначення експертиз із метою дослідження коливань цін на ринку, що не є завданнями судової економічної експертизи.

Ініціаторами у провадженнях щодо завищення цін часто призначають судові економічні експертизи щодо дослідження розрахунку розміру збитків з урахування висновків товарознавчих експертиз про ринкову вартість предмету закупівлі. Такий порядок визначення «суми втрачених активів» наведено у п. 7.1 Методики [1]. Проте типові ринкові умови поставки (за істотними умовами договору) відрізняються від умов публічних закупівель (наприклад, оплата, за окремими винятками, зазвичай на умовах повної (в окремих випадках — часткової) післяплати тощо).

Тому розмір вартості закупівлі за результатами проведеної процедури публічної закупівлі та ринкова вартість предмету закупівлі є непорівнянними величинами.

Отже, дослідження розрахунку розміру збитків є можливим тільки в разі чітко визначеної ініціатором ціни одиниці предмету закупівлі, з якою необхідно здійснювати порівняння ціни товару фактично проведених операцій закупівлі. У такому разі експерт надає умовний висновок.

Обґрунтованим доказом, який не містить умовного характеру та матиме чітке документальне підтвердження розрахунку розміру збитків є наявність судового рішення про визнання правочинів (наприклад, окремих додаткових угод) нікчемними. У такому разі визнання правочину нікчемним ґрунтуватиметься не на висновках органів державного фінансового контролю, а безпосередньо на судовому рішенні, чим виконуватиметься вимога ст. 204 ЦК [4].

У разі визнання судом додаткових угод нікчемними, збільшена в них (завищена) ціна також є недійсною. До того ж судовий

експерт не має приводити запитання, поставлене на вирішення експертизи, у відповідність до завдань судової економічної експертизи.

Методологічно дослідження розрахунку розміру збитків у провадженнях щодо здійснення публічних закупівель передбачає:

- документальне дослідження господарських операцій щодо виконання умов договору: актів виконаних робіт (наданих послуг), накладних на постачання товарів, платіжних документів щодо оплати вартості товару;
- дослідження повноти оплати за отримані товари, виконані роботи, надані послуги;
- опис змісту судового рішення щодо визнання правочину недійсним;
- попереднє дослідження послідовності та складових розрахунку розміру збитків;
- розрахунок розміру збитків з урахуванням судових рішень та надання категоричного висновку експерта щодо документального підтвердження (або не підтвердження) розрахунку розміру збитків, зробленого в акті перевірки підрозділу ДАСУ.

Отже, категоричний висновок судової економічної експертизи щодо розрахунку розміру збитків у провадженнях про завищення вартості закупівель є можливим ви-

няtkово за наявності відповідного судового рішення, передбаченого ст. 204 ЦК.

Перелік джерел посилання

1. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : затв. наказом Мінекономіки України та Фонду держмайна України 18.10.2022 р. № 3904/1223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#n15> (дата звернення: 15.08.2024).
2. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#top> (дата звернення: 15.08.2024).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 15.08.2024).
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 15.08.2024).